

Ключові слова: словоцентрична робота, мовленнєвотворчість, словотворчість, комунікативна компетенція школяра.

Куриная А. Словоцентричная работа в основной школе: психолингвистический аспект

Статья посвящена проблемам словоцентричной работы средствами психолингвистики. В статье прослеживаются пути формирования коммуникативной компетенции школьников на основе речетворческого осмысления слова и текстовой организации.

Ключевые слова: словоцентричная работа, речетворчество, словотворчество, коммуникативная компетенция школьника.

Kurinna A. Teaching the Work of Going at Basic School: Psycholinguistic Aspect

The article is sanctified to the problems of teaching the work on condition of psycholinguistic. In the article the ways of forming of communicative competense of schoolchildren are traced on the basis of creation of speech comprehension of word and text organization.

Key words: teaching the work, creation of speech, communicative competense of schoolboy.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Нікітіна А. В.

УДК 373. 016:811.161.2'36

Т. Маркотенко

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОГО ЛАДУ МОВЛЕННЯ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Сучасні підходи до дошкільної освіти, визначені у програмі „Я у Світі”, ставлять високі вимоги до компетентності дошкільників у мовленнєвій діяльності. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. У лінгводидактиці рівень мовлення вважається одним з основних показників розумового розвитку дитини. Важливим вихідним положенням процесу формування граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку є твердження, що мовленнєвий досвід охоплює, по-перше, практичне володіння рідною мовою, по-друге, спостереження над мовою („чуття мови”). Дитина використовує мову як засіб спілкування в міру того, як більш-менш сформоване слово стає для неї сигналом дійсності, починає щось означати, а мовлення набуває відповідної граматичної організації [1, с. 422].

До проблеми формування граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку зверталися психолінгвісти, лінгвісти, педагоги, методисти, дефектологи (А. Арушанова, А. Богуш, О. Гвоздєв, Л. Калмикова, Г. Ніколайчук, В. Орфинська, Ф. Сохін, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.). Вивченню психологічних закономірностей формування граматично правильного мовлення присвячено ряд досліджень (Л. Виготський, А. Захарова, Д. Ельконін, І. Колобова, О. Леонтєв, О. Лурія, Ф. Сохін та ін.). Дослідження А. Богуш, Л. Калмикової, Н. Лопатинської, Н. Маковецької та інших дали змогу визначити педагогічні умови формування механізму граматичного структурування смислів (морфологічного, синтаксичного) та практичного засвоєння граматики дітьми дошкільного віку. І. Попова вивчала формування узгодження дієслів минулого часу з іменниками в роді. Л. Айдарова, А. Арушанова, С. Карпова, М. Феофанов та інші наголошують на тому, що можливості формування лінгвістичного ставлення до слова в дітей дошкільного і молодшого шкільного віку набагато вищі, ніж уявлялося раніше.

До цього часу проблема формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку залишається неоднозначною.

Мета нашої розвідки – показати шляхи формування граматично правильного мовлення в процесі практичного засвоєння дошкільниками правил граматики.

К. Ушинський, формулюючи мету навчання рідної мови, назвав граматику логікою мови. Говорячи про її вивчення, він писав: „...граматика, подана логічно, починає розвивати самосвідомість людини, тобто саме ту здатність, унаслідок якої людина є людиною між тваринами” [2, с. 693]. На думку К. Крутій, підсвідоме вміння вживати граматичні форми рідного мовлення розвивається паралельно з розумовими навичками [3, с. 467].

Головні шляхи формування правильної мови дітей такі: перевірка дитячого мовлення та запобігання помилкам; наявність правильного зразка для наслідування; виправлення помилок; розвиток слухової уваги; спільна робота дитячого садка й сім'ї. Зупинимося на них докладніше.

І. *Перевірка дитячого мовлення та запобігання помилкам.* Насамперед вихователь має знати, які помилки характерні для дітей певної групи, як часто вони трапляються в їхній мові. Для цього двічі на рік у вересні – жовтні і травні перевіряють мову кожної дитини, звертаючи увагу на:

- Особливості побудови речень: які речення переважають у мові дітей (прості, поширені, однослівні відповіді, складносурядні, складнопідрядні), який порядок слів у реченні, особливості вживання сполучників і сполучних слів.

- Відмінювання іменників (наприклад, зазначають: робить помилку в іменниках жіночого роду в орудному відмінку, змінює невідмінювані слова тощо).

- Уживання роду і числа іменників, узгодження з іншими частинами мови.

- Уживання дієслівних форм (відмінювання за особами, чергування в основі слова).

- Узгодження числівників з іменниками.

- Уживання прийменників у реченні.

- Помилки у вживанні інших частин мови.

- Граматичні помилки, зумовлені інтерферентним впливом (двомовністю – так звані русизми).

Результати перевірки записують у спеціальній зошит.

Вихователь повинен мати спеціальний матеріал для перевірки дитячого мовлення, а також визначити прийоми і методи, які б дали змогу якнайповніше виявити особливості граматичної будови мови дітей. Наведемо окремі з них:

- Розповідь за сюжетними картинками. Зміст картинок має бути такий, щоб дитина могла за ними скласти речення різної складності.

- Читання невеликих оповідань і бесіда за їх змістом. Вихователь читає оповідання і ставить дитині 2 – 3 запитання.

- Індивідуальні бесіди (за раніше складеним планом) і розмови вихователя з дітьми.

- Дидактичні ігри з картинками та іграшками типу „Чого не стало?“.

- Спеціально дібрані дидактичні вправи.

II. *Виправлення помилок.* Виправлення помилок та запобігання їм нерозривно пов'язані між собою, оскільки виправити помилку в однієї дитини означає попередити її в інших. Постійне виправляння помилок допомагає дітям засвоїти граматичні норми.

Для виправлення помилок використовують такі прийоми, як *зразок граматично правильної мови, пояснення, запитання, словесне доручення, схвалення.*

III. *Наявність правильного зразка для наслідування.* Дитина зростає в мовному середовищі. Спочатку вона не розмовляє, чує мову дорослих, звернену до неї. Потім, у певному віці, дитина сама включається в активне мовне спілкування. Середовище відіграє величезну роль у розвитку мовлення маленької дитини, даючи або не даючи їй змогу багато говорити і часто чути мову дорослих; воно прискорює або гальмує розвиток мовлення. Літературна або неправильна говірка середовища робить літературним або неправильним мовлення дитини. Правильність мовлення дитини залежить багато в чому від мовлення дорослих.

М. Красногорський зазначає, що правильність граматичної

будови мови в дітей раннього віку залежить від правильності побудови мовлення в людей, що їх оточують. Трирічний малюк правильно вживає відмінки, особи, дієслівні форми, засвоюючи їх у мовних сполученнях, які він сприймає від навколишніх. „Для правильного розвитку дитячої мови важливо, щоб діти на другому й третьому роках життя чули правильно побудовану мову з достатньо багатим словниковим складом. У ранньому дитинстві за дуже короткий час (2 –3 роки життя) дитина опановує рідну мову” [Цит за: 4, с. 435]. Засвоєння відбувається завдяки здатності нервової системи до наслідування. Справедливо зазначала Є. Тихеева, що дитина вчиться говорити завдяки слуху й здатності до наслідування. Глухий не навчиться говорити, так само не навчиться говорити і дитина з нормальним слухом, якщо вона не чути мови навколишніх людей [5].

Дитина наслідує мову батьків, якщо вона виховується вдома, або мову виховательки, няні в дитячому садку. Є. Водовозова підкреслювала, що коли мати погано говорить, заїкається, має будь-який недолік у вимові взагалі або окремих словах і звуках, якщо її мова має будь-які особливості, то в більшості випадків ці самі недоліки прищеплюються й дитині. Відвикати від недоліків дитинства дуже важко [Цит за: 4, с. 435].

Отже, правильність мови дітей залежить також від наявності правильного зразка.

IV. *Розвиток слухової уваги.* Систематична робота над виправленням помилок у дітей розвиває їхню слухову увагу, привчає прислуховуватися до мови дорослих, товаришів, своєї власної. При постійному контролі вихователя за граматичною правильністю мови дітей, наявності правильного мовного зразка, діти легко помічають помилки в мовленні товариша. Наприклад: „Толю, ти неправильно сказав „їхаю”, потрібно сказати: „їду”. „А няня говорить неправильно „ходю”, потрібно сказати „ходжу”.

Значно гальмують розвиток слухової уваги шум у груповій кімнаті, голосне мовлення вихователя й няні. Діти втрачають здатність прислуховуватись і чути слово. Тому обов'язковою умовою розвитку слухової уваги є створення спокійної обстановки. Вихователі мають розмовляти голосом середньої гучності й привчати до цього дітей. Вихованню слухової уваги допомагають ігри „Тиша”, „Зіпсований телефон”, „Послухай і передай далі”, „Хто як сказав?” та ін.

V. *Спільна робота дитячого садка і сім'ї.* Виправити граматичні помилки в дітей можна лише спільними зусиллями дитячого садка й сім'ї. Часто причиною помилок є наслідування неправильної мови батьків. У таких випадках вихователь має поговорити з ними, звернути увагу на помилку, порадити відповідну літературу.

Пропонуємо різні види роботи з батьками.

Групові батьківські збори можна проводити за такою тематикою: „Формування граматично правильної мови дітей молодшої (середньої або старшої) групи”; „Особливості формування граматичної

правильності мови у старших дітей”, „Типові помилки в умовах двомовності та способи їх виправлення”.

Під час індивідуальних консультацій можна давати поради батькам щодо виправлення мови дітей, пропонувати відповідну методичну літературу, мовний матеріал. Папка-пересувка, стінка допоможе батькам виправляти граматичні помилки в дитячому мовленні. Вихователю слід добирати дидактичні вправи, ігри, розповіді, оповідання, потрібні дитині, давати короткий опис методики їх проведення.

Отже, розвиток у дітей дошкільного віку навичок висловлюватися не здійснюватиметься ефективно, якщо вони не оволодіють усіма граматичними формами рідного мовлення. Для того, щоб дошкільники успішно засвоювали граматичну будову рідної мови, необхідна систематична кропітка робота вихователя із створення оптимального мовленнєвого середовища, яке забезпечувало б максимально різноманітне граматичне навантаження на аудіювання дітей (сприймання й розуміння граматичних форм), з одного боку, а з іншого – потрібна щоденна активна практика говоріння дітей, використання в мовленні численних синтаксичних конструкцій. Їх чередування в мовленні разом із використанням засобів міжфразового зв'язку дозволяє виразити думку будь-якої складності, передати події, виразити ставлення, дати визначення тощо, тобто здійснити зв'язне мовлення.

Список використаної літератури

- 1. Ніколенко Д. Ф.** Засвоєння дітьми раннього віку граматичної будови мови // Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія / упоряд. Богуш А. М. – К. : Видав. дім „Слово”, 2007. – С. 421 – 426.
- 2. Ушинский К. Д.** Об изучении грамматики в связи с общими задачами обучения языку // Избр. пед. соч. – М., 1954. – Т. 2.
- 3. Крутій К. Л.** Врахування нейро-психологічних факторів у процесі подолання аграматизмів у мовленні дітей дошкільного віку // Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія / упоряд. А. М. Богуш. – К. : Видав. дім „Слово”, 2007. – С. 460–468.
- 4. Дошкільна лінгводидактика.** Хрестоматія / упоряд. Богуш А. М. – К. : Видав. дім “Слово”, 2005.
- 5. Тихеева Е. И.** Развитие речи детей раннего и дошкольного возраста / под ред. Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1981.

Маркотенко Т. Шляхи формування граматичного ладу мовлення у дітей дошкільного віку

У статті розглядаються можливості виховання лінгвістичного ставлення до слова. Пропонуються шляхи формування граматичного ладу мовлення дошкільників: перевірка дитячого мовлення та запобігання помилкам; наявність правильного зразка для наслідування; виправлення помилок; розвиток слухової уваги; спільна робота дитячого садка й сім'ї.

Ключові слова: чуття мови, граматики, граматична будова мови, дошкільник, шляхи формування граматично правильного мовлення.

Маркотенко Т. Пути формирования грамматического строя речи у детей дошкольного возраста

В статье рассматриваются возможности воспитания лингвистического отношения к слову. Предлагаются пути формирования грамматического строя речи дошкольников: проверка детской речи и предупреждение ошибок; предоставление правильного образца для подражания; исправление ошибок; развитие слухового внимания; совместная работа детского сада и семьи.

Ключевые слова: языковое чутьё, грамматика, грамматический строй языка, дошкольник, пути формирования грамматически правильной речи.

Markotenko T. Ways of Formation of a Grammatical System of Speech at Children of Preschool Age

In article possibilities of education of the linguistic relation to a word are considered. Ways of formation of a grammatical system of speech of preschool children are offered: check of children's speech and prevention of mistakes; granting the correct sample for imitation; correction of mistakes; development of acoustical attention; kindergarten and family collaboration.

Key words: feeling for language, grammar, grammatical system of language, preschool child, ways of formation of grammatical correct speech.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Нікітіна А. В.

УДК 811.161.2 : 373.5

Н. Мордовцева

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ТЕКСТАМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчання мови здійснюється на основі загальнодидактичних та власне методичних принципів. У сучасній лінгводидактиці під принципами навчання розуміють „своєрідні правила навчальної діяльності вчителя, шляхи взаємодії вчителя й учнів, вихідні положення, на яких ґрунтується зміст навчання, використання методів і прийомів, побудови системи вправ, підготовки і проведення уроків української мови [6, с. 6]”. Тож метою нашої ревідки є опис теоретичних положень